

JÓZSEF NÁDOR TOREKVÉSEI A WOLFENBÜTTELI CORVIN-CODEXEK VISSZASZERZÉSÉRE.

Néhai Mátray Gábor kéziratából.

Néhai felejthetlen nádorunk István főherceg 1843-iki nyáron Németországban (még mint főherceg) körútat tevén, megküldé fenséges atyjának József nádor-főhercegnek a wolfenbütteli nyolcz Corvin-Codex lajstromát, azon óhajátását fejezvé ki, hogy fenséges atya lehetőleg intézkedjék azon Codexeknek a M. Nemz. Múzeum számára megszerezhetése iránt. Az ősz nádor 1843 szept. 14. kelt levele¹⁾ mellett átküldé a Codexek jegyzékét Horvát István múzeumi könyvtárörnek, véleményadás végett. E jegyzék, mely a wolfenbütteli könyvtárnok, dr. Schönemann C. P. L. levelének mása s egyes codexeknél István főherceg lapszéli megjegyzéseit tünteti fel, a következő Corvin-codexekről tesz említést:

1. Psalterium latinum in 8° min.; szép ékes czifra préselt bőrkötésben, állítólag Mátyás kir. kézi imakönyve. (Nyomtatva is megjelent.)
2. Alex. Cortesii: Laudes bellicae. Mátyás királynak ajánlva in fol. min. A király arczképével diszitve. (Nyomtatva is megjelent.)
3. Joh. Tollhopffii Stellarium festményekkel. Ezt Ágoston hercegnek, Zsófia brandenburgi márkgrófné ajándékozta 1618. június 16-án in fol. min.
4. Barth. Fontii opera in fol. (Nyomtatva megjelent 1621-ben.)
5. Prisciani Lydi in Theophrastum de sensu interpretatio, traducta & exposita a Marsilio Ficino in 4°. (Nyomtatva is megjelent.)

6. Marsilii Ficini epistolarum liber III. & IV. (Ad Mathiam regem missi, ut videtur, Anno 1481.)
7. Synesii liber de vaticinio somniorum; translatus a Marsilio Ficino: in 4°. Ezzel egybe van kötve egy második példánya a Marsilii Ficini epistolarum lib. III. & IV., mely második példányt Valori Fülöp Florenczből 1484-ban azért küldé meg újra Mátyás királynak, mert Valori rokona Marsilius Ficinus azt vélte, miszerint az első, s még 1481-ben küldött példány útközben elraboltatott.
8. Marsilii Ficini Epistolarum libri octo. Mátyás királynak van följajánlva Valori Fülöp által, in folio.

A fentemlített Schönemann könyvtárnok továbbá előadja a jegyzék végén, miszerint a Jul. Pflugkii Epist. ad Seckendorfium (in Maderi Coll. de Bibliothecis p. 351 & 352) Corvináknak tartott kéziratok nem voltak Corvin-Codexek; u. m.:

9.) } Két Missale in 4°.

10.)

11. Gelii Noctes atticae anno 1402. per Du. Vitum scriptae. in 8°.
12. Catullus, Tibullus, Propertius in 12°. (Clemens Salernit. scripsit.)
13. Mappae nauticae in membrana fol. min., mely tengeri atlasz csak 30 évvel későbbén Mátyás holta után készülhetett Schönemann szerint.

Horvát István 1843-ban október 20-ikán a nádorhoz írt válaszában ²⁾ említi, hogy a brandenburgi herceg, (ki-nek hitvese Corvin János özvegye volt) vitte magával Budáról a főnebbi Codexet. — Ajánlá, kérdés tétessék előbb, ide adnák-e mind, s mennyiért akár cserében, akár másként, vagy csak egyiket s másikat. Cserében lehetne ajánlani a múzeumi könyvtárban levő egyik Virgiliust (még kiadatlan commentárai-val) melyet Pertz híres német tudós tizenegyedik századnak tartott. *) Horvát legjobban szeretné, ha a Mátyás király, Nagy Sándor és Julius Caesar arczképével diszített (2-ik szám

*) Archiv der Gesellschaften für ältere deutsche Geschichtskunde. Frankfurt 1822. in 8°. IV. Band. I. Abth. S. 182.

alatt.) »Alex. Cortesii laudes bellicae« codexet meglehetne kapni, továbbá a 3-ik számút »Joh. Tollhopfii Stellarium etc.« — Szeretné végre megkaphatni ugyanazon könyvtárban létező hártya-codexet in folio. »Joannis de Utino, monachi ordinis Minorum Chronicon«, mert bár nem Corvina, de reánk nézve azért volna érdekes, minthogy annak végén van »Succincta narratio de regibus Hungariae post christianam fidem acceptatam usque ad Mathiam Corvinum.«

József nádor 1843 nov. 28-án kelt átiratában ⁴⁾ megküldé Horvát István jelentését dr. Schönemann fönt említett jegyzékével együtt Kubinyi Ágoston múzeumi igazgatónak oly utasítással, hogy ez tanácskozáván előbb István főherczeggel, ki mind az uralkodó braunschweigi herczeggel, mind pedig dr. Schönemann wolfenbütteli könyvtárnokkal már ez ügyben személyesen értekezett, kellő óvatossággal kezdje meg általánosságban Horvát István jelentése értelmében dr. Schönemannal a csere iránti előleges tárgyalásokat és mikor mind az uralkodó fejedelem, mind pedig a könyvtárnok a csere iránti intenciója határozottan tudva lesz, akkor bocsátkozzék vele részletes tárgyalásba. Ennek következtében Kubinyi Ágoston megkezdte a wolfenbütteli könyvtárral ily szellemben a tárgyalásokat.

Dr. Schönemann Kubinyi úr levelére 1844. márcz. 26-án azt válaszolá, hogy az ottani miniszterium határozata folytán cserében csak Marsilius Ficinus csonka leveleit (III. & IV. könyv) — és a Joh. de Utino végén levő »Narratio succincta de regibus Hungariae« című irományt szándékoznak átengedni, de csak oly codexekért, melyek az ő könyvtárukban nincsenek meg.

A fens. Nádor ezen ajánlatot is elfogadandónak vélte. ⁴⁾

Azonban a múzeumi tisztviselők csonka és kevésbecsű munkáért értékes kéziratot cserélni nem tarták tanácsosnak, s ez ügy egészen félbenszakasztott.

¹⁾ Ez ügyre vonatkozó hivatalos levelezésekből érdekesnek tartjuk a múzeumi könyvtár hivatalos ügyirataiból a következőket szó szerint ismertetni. József nádor levele így szól:

»C o p i a 1475. Nobilis et Egregie Domine! — Consignationem Operum e Bibliotheca condam Corviniana, in Bibliotheca Ducali Volfenbüttlensi praexistentium, per filium meum Stephanum recens transmissam, Praettae DVtrae finem in eum in advoluto transpono, ut desuper, num et quaenam in specie ex operibus his in Bibliotheca Regnicolari reperiantur,

vel minus, prout et de iis, quae vicissim in Cambium offerri possent, si negotiatio ulterior eatenus suscipienda felicem effectum haberet, me ocyus informare velit. Eo pro directione Eidem Praetae DVtrae isthic subjuncto, quod iuxta marginalem praenotationem in praevia Consignatione contentam, Marsilii Ficini Epistolarum Liber III. et IV. in praeattacta Bibliotheca in Duplo reperiatur, ac proinde indubie pro Bibliotheca Regnicolari impetrari posset. — Qui in reliquo jugem incolumitatem precando maneo Praetae DVtrae Posenii 14. Sept. 1843. Benevolus Josephus Palatinus. — Nobili et Egregio Domino Stephano Horvát, Bibl. Széch. Regnic. Custodi.*

Ezen levélhez mellékelte a nádor dr. Schönemann wolfenbütteli könyvtárnok levelének másolatát, mely így hangzik:

²⁾ Copia. — Aus König Matthias Corvinus Bibliothek sind in der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel nur:

1. Psalterium latinum in 8° min. in schön gepresstem Lederbande, angeblich des Königs Handgebetbuch. (August. Nr. 39. in quarto) Sind gedruckt. Ausgezeichnet.

2. Alex. Cortesii Laudes bellicae Matth. Corvino dicatae in fol. min. (Aug. 85. 1. 1. in fol.) Vide abgedruckt Bonfinii Scriptores rerum Hungaricarum. Basel. 1568.

3. Joh. Tollhopffi Stellarium c. figg in fol. min. (Aug. 84. 1. in fol.) Dem Herzog August von der Markgräfin Sophia von Brandenburg, geb. Herzogin von Braunschweig geschenkt den 16. Juni 1618 Existirt gar nicht, jedoch leicht zu kopiren.

4. Barth. Fontii Opera. in fol. (Aug. 43. in fol.) Auf Befehl Herzog August's, herausgegeben von Remus. Frankfurt. 1621. 12°. Gedruckt, wie steht.

5. Prisciani Lydi in Theophrastum de sensu interpretatio, traducta et exposita a Marsilio Ficino etc. in quarto. (Aug. 10. in quarto.) Gedruckt.

6. Marsilii Ficini Epistolarum liber III. et IV. (ad Matthiam Regem missi, ut videtur anno 1481.) (Aug. 12. in qu.) In Duplo. abzugeben. Gut erhalten.

7. Synesii liber de vaticinio somniorum translatus a Mars. Ficino. Gedruckt; kann wegen Synesius Commentarien nicht abgegeben werden.

b) Mars. Ficini Epistolarum lib. III. & IV. (Aug. 2. in qu.)

NB. Diese zweite Abschrift des unter Nr. 6 schon vorhandenen Werkes sandte Philipp Valori aus Florenz im Jahre 1484. an den König Matthias, weil sein Vetter Marsilius Ficinus geglaubt hatte, dass die drei Jahre zuvor übersandte erste Abschrift (also Nr. 6.) unterwegs geraubt sey. Um so denkwürdiger ist es, dass beide Exemplare jetzt in Wolfenbüttel vereinigt sind.

8. Marsilii Ficini Epistolarum libri octo. Matthiae Regi dicati a Phil. Valori Florent. in fol. (Aug. 73. in fol.)

Die unter Nr. 6 und 7 angeführten beiden Bücher finden sich in dieser Sammlung zum drittenmale.

Irrthümlich sind noch in Jul. Pflugkii Epist. ad Seckendorffium (in

Maderi Coll. de Bibliothecis etc. p. 351 & 352.) folgende Handschriften den Corvinischen zugezählt:

9. }
 10. } Zwei Missalia in quarto. (Aug. 1 & 6. in qu.)
 11. Gelli Noctes atticae anno 1403. per Dn. Vitum scriptae. (Aug. 61.
 12. in oct.)
 12. Catullus, Tibullus, Propertius in 12°. (Clemens Salernit. scripsit.
 Aug. 65. 2.)
 13. Mappae X. nauticae in membr. fol. minori. (Aug. 4. 1. in qu.)
 Dieser Seeatlas kann erst etwa 30 Jahre nach Matthias Corvinus
 Tode gezeichnet seyn.

Wolfenbüttel am 28-sten August 1843. Dr. C. P. L. Schönemann,
 Herzoglicher Bibliothekar.

3) Copia 68. Serenissime Caesareo — Regie Hereditarie Princeps, Archi-Dux Austriae et Regni Hungariae Palatine, Domine benignissime! — E Codicibus Corvinianis Manuscriptis, quorum Consignationem isthic sub ./ demisse readvolutam et pro Actorum integritate hic descriptam, Serenissimus D. Archi-Dux Stephanus recentius Serenitati Vestrae Caesareo-Regiae venerando zelo atque amore patriae submisit, in Bibliotheca Regni prorsus nihil existit, quin plerorumque horum Codicum etiam editiones, typis procusae, in eadem desiderantur. Ast posteriora haec subinde sensim et sensim sine graviori difficultate, oblata nefors occasione, procurari poterunt. Codices ipsi alioquin summum constituerent Gentis Hungarici thesaurum, si a Principe Brandenburgico Joannis Corvini Ducis filiam (tollhiba viduam helyett (Szerk.) matrimonio habente extra patriam ablati, postliminio immortalis Serenitatis Vestrae Caesareo Regiae interpositione reobtinere possent. — Ut a regnante actu principe Brunsvico-Luneburgico-Guelpherbytano omnes hi Codices Manuscripti erga quantacumque demum sacrificia offerenda impetrari possint, vix, ac ne vix quidem polliceri audeo, posteaquam Codices Corviniani Manuscripti in cunctis Bibliothecis Europaeis juxta cum Codicibus Mediceis pro summis Bibliothecarum Thesauris habentur. — Ast hoc non obstante petenda tamen censerem aut omnia, aut saltem pleraque penes affidationem, quod e Codicibus Manuscriptis Auctorum Classicorum Collectionis Jankovichianae, actu in cistis adservatae et nondum conscriptae, Bibliotheca Principalis magnanima ratione pro cessione Corvinianorum indemnanda sit. Habemus praeterea in Bibliotheca Regnicolari antiquissimum Codicem Virgilii cum Commentariis ineditis, etiam Pertzii, summi in Germania universa aestimati, judicio (Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Frankfurt. 1822. in 8°. III. Bd. I. Abth. S. 182.) ad Seculum XI. pertinentem, Cimelion pro Germanis inaestimabile. — Si tamen votis haud deferretur quoad omnes aut saltem plerosque Corvinianos Codices, imprimis ex petendum censerem Codicem in Consignatione No. 2-do attactum. Est is omnium longe elegantissimus, jam editus, exhibetque dexterrime pictam Matthiae Corvini imaginem Alexandri Magni et Julii

Caesaris Hunc pretio et raritate excipit Nus 3. necdum editus. Tandem petendus esset »Joannis de Utino, Monachi Ordinis Minorum Chronicon. Codex membranaceus in folio«, in Consignatione haud occurrens, neque Corvinianus, sed tamen ob id relate ad Hungariam memorabilis, quod in fine in eodem occurrat: »Succinta Narratio de Regibus Hungariae post christinianam fidem acceptatam usque ad Matthiam Corvinum.« Codex Numero 6° signatus mancus est. Hunc si alios cedere nollet Princeps Serenissimus, e generositate forte etiam gratis donaret. — In omnem casum censerem preces de cessione Omnium aut aliquot nefors Codicum in summa generalitate initio proponendas, atque ubi de intentione Principis constiterit, preces magis specificam cambii loco deserviturorum Manuscriptorum designationem proponendam, cum intermedio tempore et ego de evacuan- dis cistis Jankovichianis magis circumstantiali relationem suppeditare possim in sequelam edendorum pro re nata Serenitatis Vrae Caeso-Regiae dispositionum. Recepti quippe MSS. Jankovichiana in crudo sub ipsa ferali exundatione sine elencho et Codicum inspectione. Scio tamen positive Codices Classicorum Jankovichianos et esse plures et notabiliores. Quis altis gratis et benignitati commendatus profundissima cum veneratione emorior Serenitatis Vestrae Caeso-Regiae Pestini d. 20^a. Octobris. 1843. Servus humillimus obsequentissimus Stephanus Horvát o. p. Bibl. Széch. Regn. Custos penes Mus. Nat. Hung

*) C o p i a 4843 Nobilis et Egregie Domine! — Relationem Bibliothecae Széchényiano — Regnicolaris Custodis, circa Codices Corvinianos Manuscriptos in Bibliotheca Ducali Wolfenbütteliensi reperibiles pro Museo Nationali comparandos, Praetae DVtrae una cum respectiva Manuscriptorum Consignatione, marginalibus filii mei Stephani notationibus provisa. cum eo in advoluto transponendam duxi: quod initis cum praedicto meo filio, qui tam cum ejate regnante Duce, quam et respectivo Bibliothecario rem personaliter conferendi occasionem est nactus, ratione qualiter comparandorum pro Museo Nationali praeattactorum Manuscriptorum consiliis, ea ad assequendum exoptatum hunc scopum via maxime proficua futura esse videatur, si videlicet, priusquam alii passus fierent, fatus Bibliothecarius intuitu edendorum penes accomodum Cambium designatorum cumprimis in initio attacta Relatione Manuscriptorum per Praetam D. Vram in genere tantum provocatus, atque subin, ubi intentio ejus non minus, quam et Regnantis Ducis hoc sub obtutu uberius cognita atque expertum in specie fuerit, quaenam ex iisdem haberi possent, quoad condiciones uberius tractatus seu immediate per P. DVtram initus, seu vero, in quantum id necesse foret, penes regnantem Ducem ulteriora sua via acta fuerint. — Cui in reliquo jugem incolumitatem precando, maneo Praetae D: Vrae Posonii 28a. Novembr. 1843. Benevolus Josephus Palatinus m. p. — Nobili et Egregio Domino Augustino Kubinyi, Musei Nationalis hung. Directori.«

* * *

Mátray Gábor hátrahagyott jegyzetei s a közlött levelezések élénken illusztrálják azon érdeklődést, melylyel a boldog em-

lékü József nádor a Nemzeti Múzeum s különösen ennek könyvtára iránt viseltetett. Az ő félszázados nádorságának idejére esik a Nemzeti Múzeum alapítása, szervezése és palotájának felépítése. Ő szerezte meg intézetünknek a legkiválóbb gyűjteményeket, köztük a Jankovich Miklósét, melynél gazdagabb magángyűjtemény az utolsó három században hazánkban nem volt, s ki tudja a jövőben lesz-e valaha? Hogy atyai gondoskodásának kiváló tárgyát a múzeumi könyvtár képezte, erről évkönyeink és azon ritkaságaink tanuskodnak, melyeket az ő nagylelkű adományából birunk.

A sok közül csak a frankfurti codexet (Szent István legendája Hartvictól), a Thuróczy-krónika hártya példányát és a Chronicon Budense-t emelem ki, melyek az ő hazafias adományából kerültek gyűjteményünkbe.

Az öreg Horovitz, ki mint a múzeumi könyvtár becsüse, könyvvásárlásoknál igen gyakran érintkezett József nádorral, nagyon érdekes dolgokat tud beszélni annak könyvtárunk iránti meleg érdeklődéséről.

Mindenre kiterjedt a figyelme s nagyon örült, ha egy ritkaságból (mint például a Thuróczy-Krónikából és Chronicon Budense-ből) két példányt tudott szerezni a könyvtárnak. Innét magyarázható a wolfenbütteli corvin codexek iránti érdeklődése is, melyekre fia István főherczeg hívta fel figyelmét. Hogy nemes törekvése: e codexeket hazánkban visszaszerezni, eredményre nem vezetett, nem rajta mult. De e törekvés magában véve is oly figyelemre méltó jelenség a Corvina maradványainak történetében, hogy érdemesnek tartjuk emlékét a hazai bibliographiában megörökíteni.

A mi a wolfenbütteli Corvin-codexek visszaszerzésére vonatkozó tárgyalásokat illeti, mi is helyeseljük Horvát István, a múzeumi könyvtár boldog emlékü örének álláspontját, mely szerint a cserét a wolfenbütteli könyvtárral jelzett alapon el nem fogadta.

Volt alkalmunk a wolfenbütteli Corvin-codexeket a helyszínen tanulmányozni s ennek alapján mondhatjuk, hogy a nekünk átengedni szándékolt kéziratok, nem voltak arányban az általunk felajánlott Virgilius-codex értékével.

Kétséget nem szenved, hogy a Corvin-codexeknek reánk

nézve kiváló culturtörténeti fontosságuk van, mert minden ilyen mű kézirat, tartalmától, kiállításától, tudományos és művészeti becsétől eltekintve, egy kétségbevonhatlan adat a magyarországi renaissance történetéhez s egy századokkal daczoló szegletkő Mátyás király dicsőségének templomához. Ezen szempontból a kisebb értékű Corvin-codexek is reánk nézve nagybecsűek, melyeknek visszaszerzéséért a nemzeti kegyelet mindenkor nagy áldozatokra kész volt. Ezért lett volna hajlandó József nádor még áldozatok árán is visszaszerezni az egyik wolfenbütteli Corvin-codexet. A dolog azonban úgy áll. A wolfenbütteli Corvin-codexek, általános culturtörténeti fontosságukon kívül, kiváltképpen műtörténeti szempontból érdekesekek, mert hat különböző könyvfestészeti iskolának termékei. Ezek közt van h á r o m oly izlésben kiállítva, a minőben eddigi kutatásaimban Corvin-codexet még nem találtam. Hármon rajta van medaillonban Mátyás király és Beatrix királyné arczképe, egy ¹⁾ kiadatlan s a Psalteriumon kívül, mely minden valószínűség szerint Beatrix királynőé volt, valamennyi Mátyás királynak van ajánlva. Ezekből a nekünk felajánlott Corvin-codex ²⁾ valamennyi közt a legegyszerűbb kiállítású, mely a czímlapon virágos lombozatos díszkeretet, egy miniaturt és egy arany initialét, a szövegben pedig csak két arany initialét tüntet fel. Szóval, az egyszerűbb kiállítású Corvin-codexekből való. Ha most figyelembe vesszük, hogy Tross párizsi könyvrús 1851-ben egy ily kiállítású Corvin-codexet 400 frankért árúsított, s meggondoljuk, hogy a múzeumi XI. századbéli Virgilius-codex, ha nem is volnának benne XIII—XV. századbéli német jegyzetek s Apolloniusnak egy XI. századbéli töredéke, középbecslés szerint megér 2—3000 frankot, a felajánlott cserét elfogadhatónak nem tarthatjuk.

Hozzáteszem még, hogy Joannes de Utino: Magyarországi királyok latin krónikája, melyet a wolfenbütteli könyvtár nekünk átengedni hajlandó volt, mindössze négy ívrétű levélből álló töredék, mely a XV. században iratott, színes arczképekkel van diszitve s a krónikának kiegészítő részét képezi. Szövegét kiadta Toldy az *Analecta Monumenta* I. kötetében. Egykorú német

¹⁾ Ioan. Tollhopf: *Stellarium*.

²⁾ Marsilii Ficini *Epistolarum liber III—IV*.

fordítását, hasonló színes illusztrációkkal láttam Heiligen Kreuzban a cziszterciták könyvtárában. Egyébként megjegyzem, hogy sem ennek, sem a latinnak, mely gyarló XV. századbéli compilacio tudományos értéke nincsen. Nincs okunk tehát sajnálni, hogy a József főherceg által a wolfenbütteli könyvtárral ez ügyben folytatott tárgyalások eredményre nem vezettek. Ujabb időben azonban a számüzött kéziratoknak kedvez a szerencse. A vatikáni könyvtárban évtizedeken át számüzve volt heidelbergi kéziratokat újabban XIII. Leo pápa visszaadta eredeti hazájoknak. Svédországból pedig Dudik Beda történetíró visszaszerezte hazájának azon morva és csehországi vonatkozású kéziratokat, melyeket a svédek a 30 éves háborúban Csehországból magukkal vittek. Hiszszük, hogy az idő a külföldi könyvtárakban levő Corvin-codexeknek is megfogja hozni egyszer az óhajtvá várt szabadulást; s hogy el fog érkezni a kedvező alkalom, mikor a József nádor által megindított, de félbenszakadt tárgyalások fonalát más alapon újból felvehetjük, s az ügyet diadalra segíthetjük.

Addig nyomozzuk rendszeresen Mátyás király könyvtárának maradványait, s gyűjtsük szorgalmasan az anyagot egy majdan eszközlendő csere sikeres keresztülvitelére.

Szerk.